

Gravvårdens våktare

Säkerheten kring gravvårdarna har varit en stor fråga inom kyrkan de senaste åren. Före nyår bör alla gravstenar i Sverige vara kontrollerade. – Min bedömning är att 20–25 procent ännu inte har påbörjat arbetet, säger Ronny Holm på Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO ANNA RUT FRIDHOLM

Ronny Holm har omvittnat gedigna kyrkohistoriska kunskaper i allmänhet och ett särskilt intresse för hur begravningsritualerna förändrats i Sverige genom århundradena. När han tidigare arbetade som kyrkogårdschef i Ljungby tog han bland annat initiativ till Begravningsmuseet som visar traditionerna från 1800-talet och framåt.

Begravningstraditioner har alltid varit en del av en pågående förändring som speglar vårt samhälle, påpekar Ronny Holm.

– I dag ser vi hur gravvårdarna blir allt mer utformade utifrån individuella önskemål. Det märks även i begravningsannonserna, som också blivit mycket mer personliga.

Ett annat exempel på nya traditioner är att askgravplatser och askgravlundar blivit ett allt vanligare inslag på svenska kyrkogårdar de senaste decennierna. De båda gravskicken fyller det emotionella och fysiska utrymmet mellan den traditionella minneslundan och gravstenen genom att till exempel vara en plats för både gravsättning och ett minne i form av en namnskription.

– Det började i de större städerna och har blivit vanligt förekommande i hela Sverige. Många vill ha en plats att gå till. Askgravplatser har en gravrätt och kan ha en gravvård medan askgravlunden saknar gravrätt men är mindre anonym jämfört med en minneslund.

När Svenska kyrkan gjorde sin senaste kartläggning 2012 fanns 800 askgravlundar i Sverige.

– Det har ökat kraftigt sedan dess, men vi har i dagsläget ingen statistik över hur många flera askgravlundar som tillkommit under senare år. Vi genomför just nu en enkät bland förvalt-

ningarna som kommer att ge en bättre bild, säger Ronny Holm.

Säkerheten kring gravvårdarna har annars varit den dominerande frågan inom kyrkan de senaste åren. Detta sedan en åttaårig flicka i Bollebygd klämdes till döds under en fallande gravsten 2011. Nyligen klämdes även en äldre man fast under en gravsten och fick hjälpas loss av räddningspersonal.

Ronny Holm sitter själv med i Centrala Gravvårdskommittén, CGK, som har tagit fram nationella riktlinjer för vilken belastning en gravsten ska klara, riktlinjer som utformats till en mer formell säkerhetskontroll. En säker sten ska bland annat klara belastningen av 35 kilo tryck från såväl fram- som baksida. Där efter ska den återgå till lodrätt läge. Det är samma krav som för övrigt gäller vid byggandet av balkonger och räcken.

Arbetsmiljöverket vill att gravstenarna kontrolleras vart femte år. Men i dagsläget är det svårt att få en bild av om det uppstått en praxis kring hur kontrollerna utförs, understryker Ronny Holm.

– Vi ger rekommendationer, men det är upp till landets drygt 600 förvaltningar att själva bestämma hur man vill genomföra säkerhetsarbetet. Det stora antalet beställare har också skapat en stor och spretig marknad som lockat till sig en del lycksökare.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap gjorde för ett par år sedan en beräkning som byggde på antagandet att 2 procent av landets alla gravplatser skulle behöva åtgärdas. Den totala samhällskostnaden bedömdes uppgå till 400–800 miljoner kronor, bara för att säkra stenen.

Ronny Holm är organisations-
chef på Sveriges Kyrkogårds-
och Krematorieförbund (SKKF).

”Ansvaret i samband med de olyckor som skett har mig veterligen inte prövats juridiskt, men det är alltså privatpersonen som har ansvaret för gravplatsen.”

Ronny Holm uppskattar att det i dag finns ett 20-tal olika metoder att välja mellan när det kommer till att säkra stenen.

– Utbudet spretar och det är svårt att överblicka vilka av dem som är bäst ur ett långsiktigt perspektiv. Många entreprenörer har till exempel inte tagit hänsyn till att det även kan bli aktuellt att flytta gravvårdar vid gravsättning och textkomplement, man har i en del fall skapat en engångslösning, säger Ronny Holm.

Innan årsskiftet 2017/18 bör alla gravstenar i Sverige vara kontrollerade. Frågan som hänger i luften är om alla förvaltningar hinner med? Kyrkans tidning gjorde under förra året en enkät som visar att hälften av kyrkogårdarna runt om i landet inte var klara med gravstenskollen.

– Vi har egentligen ingen övergripande statistik över situationen i dagsläget. Jag kan bara göra en bedömning utifrån mina egna erfarenheter. När jag är ute och håller i utbildningar brukar ett tiotal förvaltningar delta, två tre av dem har ännu inte påbörjat sina kontroller.

Det är företrädesvis mindre förvaltningar som släpar efter, berättar Ronny Holm.

– Min bedömning är att situationen rätt väl stämmer överens med hur det ser ut i hela landet, runt 20–25 procent har ännu inte påbörjat arbetet. Och det finns runt 3 000 kyrkogårdar i Sverige.

Ansvaret för säkerheten på kyrkogården är delat. Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för arbetsmiljö och säkerhet för dem som arbetar eller besöker kyrkogården medan gravrättsinnehavaren ansvarar för gravplatsen och stenen. I praktiken är det med andra ord gravrättsinnehavaren som måste se till att säkra stenen. En sten som inte uppfyller säkerhetskraven ska åtgärdas inom en viss tid, något som förvalt-

ningen meddelar gravrättsinnehavaren. Om så inte sker läggs stenen i de flesta fall ned.

– Ansvaret i samband med de olyckor som skett har mig veterligen inte prövats juridiskt, men det är alltså privatpersonen som har ansvaret för gravplatsen, säger Ronny Holm.

En annan fråga som engagerar honom är möjligheten att återanvända gamla gravstenar. Han tar sin gamla arbetsplats i Jönköping som exempel på förvaltningar som erbjuder nya gravrättsinnehavare möjlighet att överta återlämnade stenar.

– Mer än 60 procent antar erbjudandet. Dels sänks kostnaderna för hanteringen, dels får det en kulturhistorisk betydelse eftersom man bevarar utseendet på kyrkogårdens gamla kvarter.

På mindre orter är övertagandet inte lika vanligt.

– De sociala trösklarna är högre eftersom många känner varandra i små samhällen, det är inte lika självklart att överta en sten efter någon som många har personliga kopplingar till.

SKKF anordnar även tävlingen Nytt minne, med underrubriken återanvändning av gravstenar. Tävlingen riktar sig till studenter på SLU och LTH som får lämna förslag på nya användningsområden. Ronny Holm sitter i juryn som sorterar ut tre finalister.

– Deltagarna på SKKF:s årliga konferens i mitten av maj utsåg förslaget *Water Symphony Creating Harmony* till slutlig vinnare (se nästa sida, reds. anm.).

Det är ett slags vattenspel med gravvårdar och små mässingsfontäner i olika lager som bildar en oas. Förslaget för närmast tankarna till en japansk trädgård.

– Det är sedan upp till förvaltningarna att välja om de vill omsätta förslagen i praktiken. Vi har exempel där man har anlagt helt nya gravkvarter grundat på tidigare vinnande förslag, säger Ronny Holm. ■

Modell av det vinnande förslaget *Water Symphony Creating Harmony*. Anna Staudacher, Ebba Hjort och Lisa Sundström ingick i projektgruppen.

Gravstenar får nytt liv med enkla medel

Innovativa och utmärkta, med stor möjlighet att bli verkliga på ett stort antal kyrkogårdar. Så beskriver stenprofessorn och jury-medlemmen Kurt Johansson de tre prisbelönta bidragen i tävlingen Nytt minne där syftet är att hitta sätt att återanvända gravstenar.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

NYTT MINNE ARRANGERAS av Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, och riktar sig till studenter på SLU och LTH som får lämna förslag på nya användningsområden. Gemensamt för de tre prisbelönta förslagen i årets tävling är att stenen inte sågas sönder, utan varje sten används hel och behåller sitt individuella estetiska och hantverksmässiga och kulturhistoriska värde.

– Utöver avidentifieringen krävs en mycket liten miljöbelastande energinsats. Alla tre kan med fördel användas i kombination där alla utrangerade stenar får en värdefull återanvändning, säger Kurt Johansson.

Vinnande *Water Symphony Creating Harmony* är en individuell installation som förenar de fyra dimensionerna: sten, luft, vatten och ljud.

– Enda nackdelen med förslaget är att skalan blir relativt liten, vilket även begränsar återanvändningsgraden. De

platta gravstenarnas maximala storlek begränsas ofta till 1,5 x 1 meter, något som även begränsar tillgången på stenar med rätt dimension.

I det andra bidraget *Memoriam Crea* bevaras stenens individuella konstnärliga, hantverksmässiga och kulturhistoriska värde som förstärks av den samlade mångfalden. Stenarna har mycket luft mellan sig, vilket gör att konstruktionen känns ”lätt men ändå stabil och stämningfullt pendlar mellan tyngd och lätthet, ljus och luft”.

FÖRSLAGET RYMMER stora mängder stenmaterial av alla former, storlekar, kulörer och bearbetningar. Även stenmaterial från trappsteg, markplattor kan ingå i konstruktionen.

– Funktionellt bildar den en behövlig plats för ljuslykter, blommor och minnessaker men framför allt får den en rumsavskiljande funktion.

”Förslagen står för utmärkt funktion, flexibilitet, estetik och mångfald.”

Det tredje bidraget *Reef* återanvänder också stenar som inte behöver särskilt stor bearbetning. Däremot begränsas förslaget av att relativt få gravstenar har den form och färg som ingår i presentationen.

– Sammantaget kompletterar förslagen varandra, de står för utmärkt funktion, flexibilitet, estetik och mångfald med ett minimum av energiförbrukning där återlämnade stenar används, säger Kurt Johansson. ■